

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE

Tom LXVI, zeszyt 5 – 2018

ZESZYT SPECJALNY / SPECIALE UITGAVE

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.5s-6>

PAVLÍNA KNAP-DLOUHÁ

HET COMPETENTIEPROFIEL VAN DE JURIDISCHE VERTALER EN DE METHODE VAN RECHTSVERGELIJKING ALS INSTRUMENT BIJ HET VERTALEN VAN “ONVERTAALBARE” JURIDISCHE TERMINOLOGIE

Abstract. We kunnen de rechtsvergelijking op twee manieren definiëren: vanuit het perspectief van de beschrijving, waarin het kan worden gebruikt om uit te leggen hoe twee rechtsstelsels of bepaalde instellingen binnen een bepaald rechtsstelsel opereren, of vanuit de toepassing als een instrument om andere doelen binnen het juridische domein te bereiken. Het gebruik van de rechtsvergelijkingsmethoden voor juridische vertalers ligt juist in dit toegepaste gebied.

In dit artikel wordt rechtsvergelijking niet an sich benaderd, maar louter als een educatief hulpmiddel en een oefening in juridische vertaling. We zullen de methodologie van rechtsvergelijking onderzoeken en deze toepassen op concrete problematische, of ‘onvertaalbare’, juridische termen. Voorbeelden zijn verwijzingen naar juridische concepten, instellingen of procedures die alleen voorkomen in het rechtssysteem van de brontaal, maar niet in het rechtssysteem van de doeltaal. Een van de belangrijkste principes van rechtsvergelijking is dat we moeten aannemen, als we twee objecten of concepten willen vergelijken, dat ze vergelijkbaar zijn, tenminste in relatie tot één aspect (*tertium comparationis*). In tegenstelling tot advocaten die de methode van rechtsvergelijking rechtstreeks gebruiken, kunnen juridische vertalers zich niet tevreden stellen met dit principe. Ze moeten een vertaling vinden voor een bepaalde rechtspersoon, document of procedure, zelfs als deze geen equivalent heeft in het rechtssysteem van de doeltaal. Het uitgangspunt voor het illustreren van bepaalde oplossingen voor dergelijke vertaalproblemen is dat juridische vertalers moeten optreden als bemiddelaars tussen verschillende juridische culturen met de taak om juridische informatie effectief over te dragen, ongeacht de verschillende juridische tradities en juridische talen.

Trefwoorden: juridisch vertalen; vergelijkende rechtswetenschap; juridische taal; rechtssysteem.

MGR. PAVLÍNA KNAP-DLOUHÁ, PH.D. is als universitair docent Nederlandse (ver)taalkunde en juridisch Nederlands verbonden aan de vakgroep Nederlands van de Palacký Universiteit Olomouc (Tsjechië). In 2012 heeft ze haar promotieonderzoek over het vertalen van juridische teksten op het gebied van het handelsrecht verdedigd. Momenteel is ze met een habilitatieonderzoek bezig over het thema sociaal tolken en is tevens als beëdigd tolkvertaalster Nederlands-Tsjechisch werkzaam. Correspondentieadres: Katedra nederlandistiky FF, Univerzita Palackého, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Tsjechië; e-mail: pavlina.knapdlouha@upol.cz

INLEIDING

Debatten over de wel of niet bestaande onvertaalbaarheid van teksten zijn eeuwenoud.¹ Het maakt niet veel uit of we te maken hebben met het vertalen van religieuze teksten, literaire teksten ofwel vakteksten. De struikelblokken en moeilijkheden die tijdens het vertaaldiscours ontstaan en door sommige auteurs in het laatje van de “onvertaalbaarheid” worden geschoven, zijn van vergelijkbare aard.

Volgens Henri Bloemen wekt de term *onvertaalbaarheid* overal irritatie,

[...] zowel bij vertalers die over hun doen nadenken en die, als de term op de proppen komt, mogelijk met het onwezen van hun doen, met datgene wat ze moeten doen laten, geconfronteerd worden en daarom de term graag met alle kracht verdringen, als bij vertaalwetenschappers die freilich voor een groot gedeelte zozeer van het evidente en onproblematische bestaan van vertaling uitgaan — in plaats van bijvoorbeeld de juiste verhouding tussen theorie en praktijk, of ten minste de legitimiteit van de scheiding tussen beide te denken — dat ze veeleer de naam vertaalpragmatici verdienen die bij elk denken aan, of beter van of vanuit “onvertaalbaarheid” de zin van hun naonstruerende en vanuit deze naonstruerende ook heimelijk normerende (modellerende, modellen ontwerpende) bezigheid in gevaar zien. (Bloemen 2004, 209).

Bloemen sluit zijn betoog over onvertaalbaarheid (2004, 215) af met de conclusie dat vertaling als een soort *toch-rectie* ontstaat op onvertaalbaarheid. De vertaling blijft volgens hem altijd aan de originele tekst herinneren, als een soort vervreemdend vertalen (zie ook Schleiermacher), doordat ze een spoor van de onvertaalbaarheid vertoont. Dit punt vormt een goede aanzet tot de problematiek van het juridisch vertalen, waarop ik in het volgende gedeelte de aandacht wil vestigen. De focus zal op het competentieprofiel van de juridische vertaler liggen, een samensmelting van diverse competenties die juridisch vertalers stapsgewijs zouden moeten verwerven en die essentieel zouden moeten zijn bij het nastreven van het leveren van correcte juridische vertalingen. Een cruciale rol zal hierbij ook de rechtsvergelijking

¹ Zie bijvoorbeeld de *Zendbrief over het vertalen* (*Sendbrief vom Dolmetschen*) van Martin Luther van 1530, Schleiermachers betoog *Over de verschillende methoden van vertalen* (*Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens*) van 1813, de bundel van Raymond van den Broeck (1994) *Bouwen aan Babel* die zes opstellen bevat die de onvertaalbaarheid behandelen of bijvoorbeeld het boek van Willy Vandeweghe *Duoteksten: inleiding tot vertaling en vertaalstudie* van 2005, 35–38.

spelen die echter op een andere manier wordt toegepast, dan hoe juristen deze meestal benutten. Ten slotte wordt er een reeks van concrete oefeningen voorgesteld die het verwerven van de specifieke vertaalcompetenties zou moeten bevorderen.

1. JURIDISCHE TERMINOLOGIE

Vergelijkende terminologieleer — waarbij begrippen in twee of meerdere talen met elkaar worden vergeleken — biedt in het rechtsdomein specifieke uitdagingen die anders zijn dan in de exacte wetenschappen zoals natuurkunde of de geneeskunde. Terwijl de kwesties bijvoorbeeld voor natuurkundigen overal dezelfde zijn, d.w.z. met name van terminologische aard, houdt de rechtswetenschap zich vooral bezig met de normen van desbetreffende landen die verschillend zijn, net als de verschillende rechtssystemen. We kunnen dus niet spreken over één rechtswetenschap zoals we één natuurkunde hebben, maar net zoveel verschillende rechtswetenschappen als er rechtssystemen zijn. De terminologieleer plaatst begrippen van verschillende rechtssystemen tegenover elkaar en vergelijkt deze. Binnen het domein van de rechtswetenschap bestaat hiervoor de methode van *rechtsvergelijking*. Uiteraard staat het vergelijken van verschillende rechtssystemen en het zoeken naar equivalenten voor juridische termen uit de brontaal in de doeltaal dicht bij elkaar. Echter, om de methodes en principes van de rechtsvergelijking te kunnen toepassen, moeten we eerst de nodige competenties in kaart brengen waarover juridisch vertalers zouden moeten beschikken. Hierbij zal er worden uitgegaan van bestaande modellen van vertalerscompetenties en gaan we na in hoeverre deze van toepassing zijn op het juridisch vertalen.

2. VERTALERSCOMPETENTIES VAN JURIDISCH VERTALERS

In de laatste jaren werd er heel veel onderzoek verricht naar het definiëren van een concept van vertalerscompetenties². Aan de hand van het model van Dorothy Kelly³ proberen we te identificeren welke competenties voor juridisch vertalers noodzakelijk zijn. De specifieke eigenschappen van juridi-

² Zie onder andere González en Wagenaar (2003), Kelly (2005), Soriano-Barabino (2016) en Gentile (2017).

³ Kelly (2005) *A Handbook for Translator Trainers*.

sche teksten, hun bijzondere doel en de unieke werking van concrete juridische taalhandelingen komen bij elke vertaalwetenschappelijke analyse van rechtsteksten naar voren. Het vertalen van juridische teksten vereist een gespecialiseerde voorbereiding van de vertaler, waarbij alle problematische aspecten⁴ gerespecteerd zouden moeten worden. Kelly beschrijft zeven competenties waar we in dit artikel slechts kort naar verwijzen:

- 1) communicatieve en tekstuele competenties in minstens twee talen en culturen
- 2) culturele en interculturele competenties
- 3) vakinhoudelijke of thematische competenties
- 4) professionele en instrumentale competenties
- 5) subjectieve en psychofysiologische competenties⁵
- 6) interpersoonlijke competenties
- 7) strategische competenties

Deze competenties zijn onderling verbonden en dienen te worden gecombineerd, zodat het mogelijk is om een adequate vertalerscompetentie te verwerven. Indien we de hierboven genoemde competenties op het profiel van de juridische vertaler toepassen, kunnen we stellen dat er twee competenties cruciaal zijn, nl. de culturele en interculturele competenties en de vakinhoudelijke competenties (door sommige auteurs ook wel de *thematische competenties* genoemd).⁶

1) *Culturele en interculturele competenties*: de betrokken rechtssystemen zou de juridisch vertaler als onderdeel van de cultuur van de gegeven maatschappij moeten begrijpen, omdat het recht zich samen met de cultuur van het gegeven volk ontwikkelt. Hierbij is ook een goede oriëntatie in de tradities en politiek van betrokken landen vereist.

2) *Vakinhoudelijke of thematische competenties*: de juridisch vertaler dient te beschikken over de nodige thematische competenties, hetgeen niet betekent dat hij/zij alle aspecten van de concrete discipline moet kennen, met name in het begin van zijn/haar actieve professionele activiteiten. Anders zou dit een onoverwinbare obstakel vormen voor alle vertalers van vakkundige teksten, vooral voor beginnende vertalers van juridische teksten,

⁴ Hiermee wordt bedoeld dat juridisch vertalers zouden moeten beseffen dat het recht niet alleen gerelateerd is aan de socio-culturele werkelijkheid waaronder het behoort, maar ook een aparte, nogal complexe, discipline is.

⁵ Hieronder valt bijvoorbeeld zelfverzekerdheid, zelfvertrouwen, zichzelf kunnen motiveren, een eigen initiatief kunnen nemen en eigen beperkingen en limieten kennen.

⁶ Zie bijv. P. Ramos (2011, 11–12) en G. Soriano-Barabino (2016, 144).

van wie een perfecte kennis zou zijn vereist van verschillende rechtssystemen waarmee ze werken. In tegendeel, beginnende vertalers zouden moeten beginnen met het verwerven van de basiskennis van vakgebieden waarbinnen ze zullen werken en ze moeten vooral weten waar ze de nodige informatie kunnen verkrijgen en welke bronnen ze moeten gebruiken. Ze zouden moeten leren hoe ze de informatie kunnen analyseren en samenvoegen. Beginnende vertalers specialiseren zich meestal pas later op een bepaald vakgebied waarmee ze hun expertise verdiepen en zich beter in desbetreffende concepten en instellingen oriënteren. Vertalers van juridische teksten zouden niet alleen over kennis van de inhoudelijke kant van hun vakgebied moeten beschikken, dat wil zeggen de kennis van de rechtssystemen. Ze zouden ook vertrouwd moeten zijn met de organisatie van de juridische kennis in diverse rechtssystemen, tekstuele typologie en conventies, terminologie e.d. In het kader van het vertaalonderwijs gericht op juridisch vertalen zouden toekomstige juridisch vertalers eerst de andere hierboven genoemde vertalerscompetenties moeten verwerven, pas dan zouden ze de concentratie tot de culturele/interculturele competentie en de thematische competentie moeten richten. Deze competenties zijn weliswaar de belangrijkste, maar tegelijkertijd ook de moeilijkste en vereisen daarom meer tijd en ervaring.

3. RECHTSLINGUÏSTEN / PROFESSIONELE VERTALERS

Op basis van het hierboven geschetste model van juridische vertaalcompetenties is het duidelijk dat een vertaler van juridische teksten naast een taalspecialist ook een specialist moet zijn in het domein van recht, ten minste tot op een bepaald niveau. De vraag welk niveau hiervoor wenselijk dan wel voldoende is, is niet makkelijk te beantwoorden. Essentieel is de vraag of we juristen moeten omscholen om juridische teksten te vertalen of eerder vertalers opleiden die zich op het gebied van het recht specialiseren?

De meningen over deze kwestie verschillen. Meyer (2002)⁷ is bijvoorbeeld van mening dat alleen vertalers die ook een rechtenstudie hebben afgerond, in staat zijn om bepaalde juridische teksten correct te begrijpen en dus te vertalen:

The texts we translate are mainly judgements of the Courts, opinions of the advocates general and requests for preliminary rulings from national

⁷ Jesper Meyer werkt als jurist-reviser bij het Europese Hof van Justitie.

courts. These texts are normally written in a special way and with special concepts which only lawyers are able to understand fully and reproduce in their own language. That is why the revisers and translators have to be lawyers. (Meyer, in Wagner et al. 2002, 127).

Anderen neigen eerder naar een compromis. Zo ziet Simonnaes (2013, 115) bijvoorbeeld de voordelen van een nauwe samenwerking tussen de juridisch vertaler en een jurist, waarbij beiden beroep kunnen doen op elkaars specialisatie. Als we deze problematiek van de andere kant bekijken, moeten we beseffen dat juristen niet altijd in staat hoeven te zijn om kwalitatieve vertalingen te leveren. Juridische teksten functioneren primair als communicatietools, daarom lijkt het niet genoeg te zijn om alleen een juridische opleiding te hebben gevolgd. Juridisch vertalers behoren over behoorlijke communicatievaardigheden te beschikken in minstens twee talen die kwalitatieve doelteksten zouden moeten waarborgen. Het is echter wel belangrijk dat de juridisch vertaler kennis heeft van juridische argumentatieleer, interpretatieregels, fraseologie en juridische bronnen, om zich te kunnen oriënteren in juridische structuren en procedures met betrekking tot concrete rechtssystemen.

De mening dat afgestudeerden van een rechtenstudie betere juridische vertalers zouden zijn dan afgestudeerden van een gespecialiseerde vertaalopleiding is nog steeds in de minderheid⁸. Een goede kennis van rechtssystemen, waarbinnen een juridisch vertaler vertaalt, verschaft hem/haar ongetwijfeld een groter gevoel van zelfvertrouwen, wanneer het aankomt op het analyseren van juridische concepten en de overdracht ervan naar de doeltaal. Daarom kunnen we het ook eens zijn met de mening van Guadalupe Soriano-Barabino (2016, 152) die stelt dat er twee redenen zijn waarom het niet noodzakelijk is dat juridisch vertalers afgestudeerde juristen zijn:

1) De studie rechten aan de meeste universiteiten omvat meestal slechts de kennis van één rechtssysteem (en sommige gebieden van het internationale recht) en de opleiding is gewoonlijk op het verwerven van kennis gericht die nodig is voor professionals op het gebied van dit recht. Deze kennis komt niet met de kennis overeen die vertalers van juridische teksten moeten verwerven.

2) Het bereiken van een hoge graad aan professionaliteit is alleen mogelijk onder voorwaarde dat vertalers geschoold zijn zowel op het gebied van het recht als in de vertaalwetenschap. Dit betekent echter niet automatisch

⁸ Zie ook Soriano-Barabino (2016, 150–155).

dat juridisch vertalers in twee universitaire studies zouden moeten afstuderen, namelijk zowel in rechten als in vertaalwetenschap; een veel realistischer scenario lijkt een interdisciplinair studieprogramma te zijn voor juridisch vertalers.

4. ROL VAN RECHTSVERGELIJKING IN ONDERWIJS JURIDISCH VERTALEN

Na het samenvatten van opvattingen over en eisen gesteld aan juridisch vertalers, hun competenties en opleiding, richten we de aandacht op de rechtsvergelijking en de rol die deze speelt ofwel zou moeten spelen in het onderwijs gericht op juridisch vertalen.

In aansluiting op de conclusies van de voorafgaande paragraaf zijn we van mening dat het verwerven van kennis op het gebied van de thematische competentie en de ontwikkeling ervan bij juridisch vertalers niet in de vorm van de studie van het nationale recht zou moeten verlopen, maar door *rechtsvergelijking*. Het belang van de rechtsvergelijking bij het vertalen van juridische teksten is veroorzaakt door verschillen tussen rechtssystemen. De vertaler moet eerst afzonderlijke juridische concepten begrijpen, inclusief de terminologie, instellingen en procedures ervan, pas dan kan hij/zij tot het vertalen naar een ander rechtssysteem overgaan. In dit hoofdstuk ligt de focus op de mogelijkheden hoe rechtsvergelijking als instrument kan functioneren in de praktijk van een juridisch vertaler. We proberen enkele strategieën van de rechtsvergelijking te schetsen, die ook voor het vertalen van juridische teksten in het kader van verschillende rechtssystemen geschikt zijn.

1. VERGELIJKING OP MACRO- EN MICRONIVEAU

Soriano-Barabino (2016) onderscheidt twee fasen waarin we het vergelijkende recht op het vertalen van juridische teksten toepassen.

1) Het proces wanneer de vertaler de (inter-)culturele en thematische competentie verwerft en

2) de fase wanneer het tot het creëren van een nieuwe tekst komt. Fase 1 kan verder in de macro- en microvergelijking verdeeld worden. Het vergelijken van de verschillende rechtssystemen op het macroniveau zou de vertaler de basis van interculturele en thematische competentie moeten verschaffen. Daarna kan de fase van de microvergelijking komen, in het kader waarvan de

vertaler een diepte-analyse van concrete juridische termen, instellingen e.d. uitvoert. In dit proces kan de juridisch vertaler in de volgende situaties terecht komen:

- a) het juridisch concept, de instelling of procedure komt in beide rechtssystemen voor;
- b) het juridisch concept, de instelling of procedure uit een rechtssysteem komt in het andere rechtssysteem slechts gedeeltelijk voor;
- c) het juridisch concept, de instelling of procedure uit een rechtssysteem komt in het andere rechtssysteem niet voor.

Incongruentie van rechtssystemen is een van de sleutelproblemen bij het vertalen van juridische teksten. Kunnen we dan überhaupt over equivalentie spreken, indien we in het kader van twee verschillende culturen, realiteiten en rechtssystemen vertalen?

In het algemeen zouden we ervan uit moeten gaan dat conceptuele equivalentie bij verschillende rechtssystemen *niet* bestaat. We hebben immers niet alleen te maken met verschillende culturele, historische en taalgebonden factoren die tot een diverse kijk op de objectieve realiteit leiden, maar ook met bewust gekozen verschillende gedragspatronen die de omgang met juridische entiteiten besturen. Termequivalentie bij diverse rechtssystemen kan alleen bestaan wanneer het dezelfde normen, rechtsmethoden en rechtspraak betreft. Dat zou eigenlijk betekenen dat we met hetzelfde rechtssysteem te maken hebben. In het omgekeerde geval, als de brontaal en de doeltaal betrekking hebben op verschillende rechtssystemen, is volledige equivalentie onmogelijk. Wel komen er gevallen voor dat we ons met begrippen bezighouden die we op grond van hun functie binnen een gegeven rechtssysteem wederzijds kunnen vervangen, hoewel hun omschrijving anders is. In zulke situaties spreken we echter slechts van een gedeeltelijke equivalentie; tussen desbetreffende begrippen kunnen we dan een *functionele verbinding* maken.

Er zijn ook situaties wanneer we met nul-equivalentie te maken hebben, omdat het te vertalen begrip uit de brontaal in de doeltaal (rechtssysteem) niet voorkomt. Wanneer de vertaler in deze situatie tot de conclusie komt dat het niet eens mogelijk is om een gedeeltelijk equivalent te vinden, zou hij/zij vooral moeten weten hoe dit juridische feit in het doeltaalrechtssysteem is geregeld. Daarna kan de vertaler beslissen welke van de compenserende vertaalstrategieën hij/zij gebruikt. Tot de meest gebruikelijke behoren in het geval van juridisch vertalen voornamelijk: letterlijke vertaling (calque), omschrijving, leenwoord, transcriptie en adaptatie. De keuze van een concrete vertaalstrategie is afhankelijk van desbetreffende communicatieve situatie en

het doel van de vertaling. De taak van de juridisch vertaler is om een nieuwe doeltekst te vormen die, wat de werking op de ontvanger ervan betreft, zo dicht mogelijk staat bij de brontekst en zijn werking op de oorspronkelijke ontvanger voor wie deze ontworpen werd.

2. PERSPECTIEVEN IN RECHTSVERGELIJKING BIJ JURIDISCH VERTALEN

A. Terminologisch perspectief

Eén van de methoden van de rechtsvergelijking die geschikt is voor de toepassing binnen het gebied van het juridisch vertalen op microniveau, is bijvoorbeeld het vergelijken van de zogeheten willekeurige en basiskenmerken van bepaalde termen. De basiskenmerken duiden de basis van de gegeven term aan en kunnen niet bij het definiëren van deze term geëlimineerd worden. De toevallige kenmerken zijn elementen die voor de omschrijving van een term niet nodig zijn. Soriano-Barabino (2016, 162–163) past deze methode toe op het vergelijken van enkele rechtstermen in het Spaans en het Engels en heeft vervolgens de volgende mogelijkheden geschetst:

a) De vergeleken termen kunnen beschouwd worden als functionele equivalenten, omdat de basiskenmerken van beide termen overeenkomstig zijn, hoewel sommige toevallige kenmerken verschillend zijn.

b) De vergeleken termen hebben de meerderheid van de basiskenmerken gemeenschappelijk maar niet alle. Beide termen kunnen als gedeeltelijke equivalenten beschouwd worden, de keuze voor het gebruik van de ene voor de vertaling van de andere dient de vertaler te maken in afhankelijkheid van de communicatieve situatie en het doel van de vertaling.

c) Vergeleken termen hebben slechts enkele basiskenmerken gemeenschappelijk en kunnen derhalve niet als functionele equivalenten beschouwd worden.

B. Tekstueel perspectief

Verschillen tussen rechtssystemen vinden we niet alleen op het gebied van de terminologie, maar ook op het tekstuele niveau, omdat diverse rechtsculturen met verschillende tekststructuren werken. Gestandaardiseerde juridische teksten van verschillende rechtsculturen bijvoorbeeld kunnen anders zijn wat structuur en inhoud betreft. In het kader van een analyse op het tekstuele niveau dient de vertaler opnieuw van de rechtsvergelijking uit te gaan wanneer hij/zij afzonderlijke concepten, instellingen, teksten en procedures

vergelijkt om vervolgens tot een kwalitatieve vertaaloplossing te kunnen komen. Ook hier geldt echter in het algemeen dat de vertaler zijn/haar keuze dient te maken rekening houdend met de gegeven communicatieve situatie en het doel van de vertaling.

3. PRAKTISCHE TOEPASSING VAN RECHTSVERGELIJKING IN HET ONDERWIJS JURIDISCH VERTALEN

In aansluiting op het onderzoek van Soriano-Barabino (2016, 171) wordt in deze laatste sectie aandacht besteed aan concrete opdrachten of leeractiviteiten die in een opleiding juridisch vertalen kunnen voorgelegd worden aan toekomstige vertalers. Het doel van deze activiteiten is om studenten vertrouwd te maken met verschillende teksttypologieën en -conventies van verschillende rechtsculturen.

a) Zoeken naar dezelfde tekstsoort (bijvoorbeeld geboorteakte, arbeids-overeenkomst,...) in het bron- en doeltaalrechtssysteem, analyse op het macroniveau, verschillen, overeenkomsten, resultaten vergelijking.

b) Zoeken naar verschillende (qua vorm en/of inhoud) teksten in het bron- en doeltaalrechtssysteem die verschillend lijken te zijn maar voor hetzelfde doel bestemd zijn.

c) Zoeken naar tekstuele asymmetrie: nl. teksten die enkel in het brontaalrechtssysteem voorkomen en niet in het doeltaalrechtssysteem.

d) Classificatie van rechtsteksten; helpt bij het verwerven van kennis over verschillende soorten juridische teksten die tot verschillende rechtssystemen behoren. Het is mogelijk om bijv. een classificatie te laten maken volgens de functie en het thematische gebied.

e) Tekstuele asymmetrie: studenten vergelijken documenten (bijv. geboorteakte, uittreksel uit het handelsregister, strafregister e.d.) van diverse taalculturen die dezelfde officiële taal gebruiken: bijv. het Nederlands in België en Nederland.

f) Intralinguale vertaling: studenten krijgen de opdracht om een juridische tekst naar de standaardtaal te herformuleren, waarbij ze juridische termen dienen te identificeren die in de standaardtaal en de rechtstaal een verschillende betekenis hebben en waarbij ze deze termen uitleggen.

g) Verschillende betekenis van dezelfde term in verschillende rechtssystemen (België/ Nederland: Arrondissement — Arrondissementsrechtbank): juridische vertalers moeten zich kunnen oriënteren in verschillen tussen concrete rechtstalen en een specifieke rechtscultuur.

h) Identificatie van juridische termen of uitdrukkingen: studenten moeten zich kunnen voorstellen hoe men hiermee om zal gaan, niet alleen voorstellen van concrete vertaaloplossingen maar ook een schets van een documentatieonderzoek gericht op gegeven vertaalproblemen.

i) Maken van glossaria: de oefening helpt studenten om eigen tools aan te maken die ze voor hun vertalerspraktijk kunnen gebruiken. Ze leren hierbij verklarende woordenboeken te raadplegen in plaats van tweetalige vertaalwoordenboeken. Studenten zoeken bijvoorbeeld naar juridische termen in een bepaalde brontaaltekst en maken een glossarium met termdefinities en mogelijke equivalenten (inclusief definities) in de doelrechtstaal.

j) Kritische analyse van een bepaalde brontaaltekst en zijn doeltekst. Het becommentariëren van het vertaalproces, het beoordelen van de rol van de rechtsvergelijking en benadrukken van de juist toegepaste vertaalstrategieën.

CONCLUSIE

Door het definiëren van de vertalerscompetenties waarover een juridisch vertaler zou moeten beschikken, werd een poging gedaan om uitgangspunten en valkuilen van het beroep van juridisch vertaler te schetsen die vaak geconfronteerd wordt met de onvertaalbaarheid van bepaalde juridische termen. Uit de praktijk en uit vakkundige bronnen blijkt dat juridisch vertalers eerst de basis vertalerscompetenties moeten verwerven om daarna een specialisatie in een bepaald vakgebied te kiezen, waarbij andere aanvullende competenties horen, zoals (inter)culturele en thematische competenties. Vervolgens dienen ze te leren hoe ze bij het vertalen van juridische informatie de methodes en strategieën van rechtsvergelijking kunnen gebruiken. Hun theoretische kennis zou hen in staat moeten stellen om in de dagelijkse vertalerspraktijk een kwaliteitsvol eindproduct te realiseren.

De gedachten over de kwestie wie we tot vertalers van juridische teksten zouden moeten opleiden, jurist-vertalers ofwel professionele (juridisch) vertalers zijn vandaag de dag nog altijd tot het hypothetische niveau beperkt, want uit de praktijk blijkt duidelijk dat juridisch vertalers op dit gebied alleen in het kader van het Europese Hof van Justitie werkzaam zijn en bij andere instellingen van de EU, waar ze (juristen) zich echter in tegenstelling tot het Hof van Justitie niet met vertalen bezighouden. Voor de rest is dit domein in handen van (juridisch) vertalers. Aan de andere kant zouden juridisch vertalers met het oog op hun specialisatie zeker gebruik moeten maken

van de hierboven genoemde methodes van de rechtsvergelijking en zouden reeds tijdens hun opleiding de mogelijkheid moeten krijgen om zich goed voor te bereiden op hun toekomstige rol, zoals aangetoond in de inspirerende praktische oefeningen.

REFERENTIES

- Bloemen, Henri. 2004. 'Onvertaalbaarheid: tussen theorie en praktijk van het vertalen.' In Ton Naaijken (ed.). *Denken over vertalen. Tekstboek over vertaalwetenschap*, 29–219. Nijmegen: Vantilt.
- Broeck, Raymond van den (ed.). 1994. *Bouwen aan Babel. Zes opstellen over onvertaalbaarheid*. Antwerpen & Harmelen: Fantom.
- Gentile, Paola. 2017. 'Het zelfbeeld van sociaal tolken, een miskend en onderschat beroep.' *Internationale Neerlandistiek* 55 (1): 1–22.
- González, Julia, & Robert Wagenaar (eds.). 2003. *Tuning Educational Structures in Europe. Final Report. Pilot Project — Phase 1*. Bilbao: University of Deusto.
- Hertog, Erik, & Jan van Gucht. 2006. *Status Quaestionis. Questionnaire on the Provision of Legal Interpreting and Translation in the EU*. Antwerpen: AGIS Programme-European Commission.
- Kelly, Dorothy. 2005. *A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Luther, Martin. 1530. 'Zendbrief over het vertalen (Sendbrief vom Dolmetschen).' In Ton Naaijken (ed.). *Denken over vertalen, tekstboek vertaalwetenschap*, 15–25. Nijmegen: Vantilt 2004.
- Prieto Ramos, Fernando. 2011. 'Developing Legal Translation Competence: An Integrative Process-Oriented Approach.' *Comparative Legilinguistics — International Journal for Legal Communication* 5: 7–21.
- Schleiermacher, Friedrich. 1813. 'Over de verschillende methoden van vertalen (Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens).' In Ton Naaijken (ed.). *Denken over vertalen. Tekstboek over vertaalwetenschap*, 41–55. Nijmegen: Vantilt 2004.
- Simonnaes, Ingrid. 2013. 'Legal Translation and "Traditional" Comparative Law — Similarities and Differences.' *Linguistica Antverpiensia* 12: 147–160.
- Soriano-Barabino, Guadalupe. 2016. *Comparative Law for Legal Translators*. Oxford: Peter Lang.
- Vandeweghe, Willy. 2005. *Duoteksten: inleiding tot vertaling en vertaalstudie*. Gent: Academia Press.
- Wagner, Emma, Svend Bech, & Jesús Martínez. 2002. *Translating for the European Union Institutions*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

PROFIL KOMPETENCJI TŁUMACZA TEKSTÓW PRAWNICZYCH
I METODA KOMPARATYSTYCZNA JAKO INSTRUMENT TŁUMACZENIA
„NIEPRZETŁUMACZALNEJ” TERMINOLOGII PRAWNICZEJ

Streszczenie

Komparastykę prawniczą można definiować na dwa sposoby. Po pierwsze, z perspektywy opisowej, gdzie można ją zastosować do wyjaśnienia, w jaki sposób działają dwa systemy prawne lub niektóre instytucje w ramach danego systemu prawnego. Po drugie, jako instrument dla osiągnięcia innych celów w obszarze prawa. Wykorzystanie metod porównywania prawa jest właśnie częścią obszaru stosowanego przez tłumaczy tekstów prawnych i prawniczych.

Komparastyka prawnicza *sensu stricto* nie jest tematem niniejszego artykułu, traktuje się ją jako narzędzie edukacyjne czy też materiał do ćwiczeń z tłumaczenia tekstów prawnych i prawniczych. W pierwszej kolejności zbadana została metodologia komparatystryki prawnej, a następnie zastosowano ją do konkretnych problematycznych czy też „nieprzetłumaczalnych” terminów prawnych i prawniczych. Przykładami są odniesienia do koncepcji prawnych, instytucji lub procedur, które występują w systemie prawnym języka źródłowego, ale nie występują w systemie prawnym języka docelowego. Jedną z najważniejszych zasad komparatystryki prawniczej jest to, że jeżeli chcemy porównać dwa obiekty czy też pojęcia, należy przyjąć, że są one porównywalne, przynajmniej w odniesieniu do jednego aspektu (*tertium comparationis*). W przeciwieństwie do prawników, którzy bezpośrednio stosują metody komparatystryki, tłumacze tekstów prawnych i prawniczych nie mogą zadowolić się wyżej opisaną zasadą. Bez względu na *tertium comparationis* muszą znaleźć tłumaczenie dla danego podmiotu prawnego, dokumentu lub procedury, nawet jeśli nie mają one odpowiednika w systemie prawnym języka docelowego. Punktem wyjścia do zilustrowania określonych rozwiązań tego typu problemów tłumaczeniowych jest to, że tłumacze tekstów prawnych i prawniczych muszą działać jako pośrednicy między różnymi kulturami prawnymi, mając za zadanie efektywne przekazanie informacji prawnej niezależnie od różnych tradycji i języków prawa.

Przełożyła Beata Popławska

Słowa kluczowe: tłumaczenia prawnicze; komparatystryka prawnicza; język prawniczy; język prawa; system prawny.

THE COMPETENTION PROFILE OF THE LEGAL TRANSLATOR
AND THE METHOD OF LEGAL COMPARISON AS AN INSTRUMENT
FOR THE TRANSLATION OF “UNTRANSLATABLE” LEGAL TERMINOLOGY

Summary

We can define the legal comparison in two ways. From the perspective of the description, in which it can be used to explain how two legal systems or certain institutions operate within a particular legal system, or from an application as an instrument to achieve other purposes within the legal domain. The use of the methods of comparative law comparison for legal translators lies precisely in this applied area.

In this article, comparative law is not approached in itself, but purely as an educational tool and exercise in legal translation. We will examine the methodology of legal comparison and apply it to concrete problematic, or ‘untranslatable,’ legal terms. Examples are references to legal concepts, institutions or procedures that only occur in the source language legal system but not in the target language legal system. One of the most important principles of legal comparison is that if we want to compare two objects or concepts, we must assume that they are comparable, at least

in relation to one aspect (*tertium comparationis*). Unlike lawyers who use the method of legal comparison directly, legal translators cannot content themselves with this principle. They must find a translation for a particular legal entity, document or procedure, even if it has no equivalent in the target language legal system. The starting point for illustrating certain solutions to such translation problems is that legal translators should act as mediators between different legal cultures with the task of effectively transferring legal information, regardless of different legal traditions and legal languages.

Key words: legal translation; comparative law; legal language; legal system.